

یاسنایا پالیانا در جنگ جهانی دوم: تخلیه، آسیب‌های ناشی از اشغال و بازسازی میراث فرهنگی لف تالستوی
Yasnaya Polyana during the Second World War: Evacuation, Occupation Damage, and the Restoration of Leo Tolstoy's Cultural Heritage

محمد جواد پیکانی^۱

^۱ - دانشجوی دکتری ادبیات روسیه، دانشگاه فدرال کازان، کازان، روسیه

ORCID: [0000-0001-7259-9401](https://orcid.org/0000-0001-7259-9401) j.paykani@yahoo.com

چکیده

یاسنایا پالیانا، خانه خانوادگی و محل زندگی و فعالیت ادبی لف نیکلایویچ تالستوی، از مهم‌ترین مکان‌های مرتبط با تاریخ ادبیات روسیه به شمار می‌رود. این مجموعه در جنگ جهانی دوم، به‌ویژه در پاییز و زمستان ۱۹۴۱، با تهدیدی جدی علیه بناهای تاریخی، اشیای یادبود و اسناد مرتبط با زندگی و آثار نویسنده روبه‌رو شد. هدف مقاله حاضر بررسی اقدامات انجام‌شده برای حفاظت از میراث تالستوی در جریان جنگ، پیامدهای اشغال یاسنایا پالیانا و روند بازسازی مجموعه پس از خروج نیروهای آلمانی است. پژوهش با تکیه بر منابع تاریخی و اطلاعات منتشرشده از سوی موزه یاسنایا پالیانا، رویدادهای اصلی این دوره را در سه محور بررسی می‌کند: تخلیه مجموعه‌ای از اشیاء و اسناد به تومسک، آسیب‌های واردشده به خانه و دیگر بناهای املاک در دوران اشغال، و تلاش‌های فوری برای مرمت و بازگرداندن فعالیت فرهنگی موزه. همچنین، تبدیل یاسنایا پالیانا از یک ملک خانوادگی به میراث ملی و نقش آن در حفظ حافظه فرهنگی روسیه مورد توجه قرار می‌گیرد. اهمیت این موضوع تنها به نجات یک بنای تاریخی محدود نیست؛ حفاظت از یاسنایا پالیانا به معنای حفظ بخشی از شواهد مادی زندگی و آفرینش ادبی نویسنده‌ای است که آثارش از مرزهای ملی فراتر رفته‌اند. بررسی این تجربه نشان می‌دهد که حفظ میراث ادبی در شرایط جنگ، مستلزم همکاری کارکنان فرهنگی، نهادهای علمی و جامعه محلی است.

کلیدواژه‌ها: یاسنایا پالیانا، لف تالستوی، جنگ جهانی دوم، تخلیه آثار موزه‌ای، میراث فرهنگی، حافظه تاریخی

Abstract

Yasnaya Polyana, the family estate and literary home of Leo Nikolayevich Tolstoy, occupies an important place in the history of Russian literature. During the Second World War, particularly in the autumn and winter of 1941, the estate faced serious threats to its historic buildings, memorial objects, and documentary collections. This article examines the measures taken to protect Tolstoy's material heritage during the war, the consequences of the German occupation, and the subsequent restoration of the museum complex. Drawing on historical materials and information published by the Yasnaya Polyana Museum, the study focuses on three interconnected processes: the evacuation of 110 crates of museum objects and documents to Tomsk, the damage sustained by the estate during the occupation, and the restoration work undertaken after the withdrawal of German forces. It also considers the transformation of Yasnaya Polyana from a family estate into a national cultural institution and explores its significance as a site of cultural memory. The study argues that the preservation of Yasnaya Polyana involved more than saving a historic building. It required the protection of personal belongings, books, artworks, and documentary evidence associated with Tolstoy's life and literary work, as well as the restoration of their relationship with the original historical environment. The estate's wartime experience demonstrates the importance of preventive evacuation, documentation, institutional cooperation, and evidence-based restoration in safeguarding literary heritage during armed conflict.

Keywords: Yasnaya Polyana, Leo Tolstoy, Second World War, evacuation of museum objects, cultural heritage, historical memory

Copyright: © 2026 by the authors. Licensee *Russian Language Studies Journal*. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

۱. مقدمه

۱/۱. بیان مسئله

حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط جنگی، فراتر از جلوگیری از تخریب بناها و اشیای تاریخی است و اقداماتی چون شناسایی و ثبت آثار، اتخاذ تدابیر پیشگیرانه، انتقال اشیای ارزشمند به مکان‌های امن و بازسازی مجموعه‌های آسیب‌دیده را نیز دربرمی‌گیرد. در کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه درباره حمایت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه، حفاظت از این میراث هم شامل اقدامات پیشگیرانه در زمان صلح و هم مستلزم احترام به اموال فرهنگی در جریان جنگ است. (یونسکو، ۱۹۵۴: مواد ۳-۲). این چارچوب بر ضرورت بررسی پیوسته مراحل حفاظت، از آمادگی پیش از جنگ تا رسیدگی به خسارت‌ها و بازسازی آثار، تأکید می‌کند.

خانه‌موزه یاسنایا پالیانا، محل زندگی و فعالیت ادبی لئو نیکلایوویچ تالستوی، نمونه‌ای مهم برای بررسی این مسئله است؛ زیرا ارزش فرهنگی آن نه تنها به بنای تاریخی، بلکه به کتابخانه، دست‌نوشته‌ها، اسناد و اشیای یادبود مرتبط با زندگی و آثار نویسنده وابسته است. با نزدیک‌شدن نیروهای آلمانی به منطقه تولا در سال ۱۹۴۱، مسئولان موزه برای حفاظت از این مجموعه اقدام به تخلیه آثار کردند. در مجموع، ۱۱۰ صندوق از اشیای و مواد فرهنگی موزه به تومسک منتقل شد؛ با این حال، اشغال مجموعه از ۲۹ اکتبر تا دسامبر ۱۹۴۱، آسیب‌دیدن بخش‌هایی از میراث مادی و آتش‌گرفتن خانه تالستوی هنگام عقب‌نشینی نیروهای آلمانی، ضرورت بررسی اقدامات حفاظتی و پیامدهای جنگ را آشکار ساخت. آتش مهار شد و روند بازسازی مجموعه پس از آزادسازی آغاز گردید (کوماروا، ۲۰۱۶: ۳۵۲-۳۵۵).

اهمیت این تجربه در آن است که سرنوشت یک مجموعه فرهنگی را نمی‌توان تنها با بررسی تخریب‌های دوران اشغال توضیح داد. برای شناخت ابعاد مسئله، باید سه مرحله را در ارتباط با یکدیگر تحلیل کرد: نخست، اقدامات پیشگیرانه و تخلیه آثار در آستانه اشغال؛ دوم، وضعیت بناها و اشیای باقی‌مانده در دوره اشغال و ارزیابی خسارت‌های واردشده؛ و سوم، مرمت مجموعه و بازگرداندن آثار تخلیه‌شده پس از جنگ. چنین رویکردی امکان می‌دهد میان حفاظت از اشیای منقول، صیانت از فضای تاریخی و بازسازی کارکرد فرهنگی موزه تمایز گذاشته شود و در عین حال، پیوند میان این ابعاد بررسی گردد.

با وجود انتشار پژوهش‌ها و اسناد تاریخی درباره تخلیه آثار، وضعیت موزه پس از آزادسازی و روند مرمت یاسنایا پالیانا، همچنان ضرورت دارد این مراحل در چارچوبی تحلیلی و مرتبط با یکدیگر بررسی شوند. بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر چگونگی حفاظت از میراث ادبی و فرهنگی تالستوی در فاصله آغاز تهدید نظامی در سال ۱۹۴۱ تا بازسازی مجموعه و بازگشت آثار پس از پایان جنگ است. هدف مقاله، تحلیل رابطه میان اقدامات پیشگیرانه، آسیب‌های ناشی از اشغال و فرایند بازسازی است تا روشن شود که تخلیه آثار تا چه اندازه در حفظ مجموعه مؤثر بود و بازسازی پس از جنگ چگونه به احیای خانه‌موزه یاسنایا پالیانا کمک کرد.

۱/۲. پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی این پژوهش چنین است:

تخلیه آثار، پیامدهای اشغال و اقدامات مرمتی پس از آزادسازی چه نقشی در حفظ میراث مادی و فرهنگی لف تالستوی در یاسنایا پالیانا طی جنگ جهانی دوم و سال‌های نخست پس از آن داشتند؟

برای پاسخ‌گویی به این پرسش، پرسش‌های فرعی زیر مطرح می‌شوند:

۱. یاسنایا پالیانا پیش از آغاز جنگ جهانی دوم چه جایگاهی در حفظ میراث ادبی و یادمانی لف تالستوی داشت؟
۲. تخلیه آثار موزه به تومسک چگونه سازمان‌دهی شد و چه عواملی در نجات بخشی از مجموعه نقش داشتند؟
۳. اشغال یاسنایا پالیانا چه پیامدهایی برای بناهای تاریخی، اشیای موزه‌ای و محیط یادمانی این مجموعه به همراه داشت؟
۴. اقدامات مرمتی پس از آزادسازی چگونه انجام شد و بازگشت آثار تخلیه‌شده چه نقشی در احیای فعالیت موزه ایفا کرد؟
۵. تجربه یاسنایا پالیانا چه نکاتی درباره حفاظت از میراث ادبی و تداوم حافظه فرهنگی در شرایط جنگی آشکار می‌کند؟

۱/۳. پیشینه پژوهش

آرخانگلسکایا (۱۹۸۵) در کتاب یاسنایا پالیانا در سال‌های جنگ، به تاریخ این مجموعه در دوران جنگ جهانی دوم می‌پردازد. این اثر از منابع مرتبط با بازسازی تاریخی رویدادهای جنگ و شناخت سرنوشت موزه‌ملک تالستوی در این دوره به شمار می‌رود. اهمیت کتاب برای پژوهش حاضر در فراهم‌کردن زمینه‌ای تاریخی برای بررسی وضعیت یاسنایا پالیانا در سال‌های جنگ است. با این حال، برای تحلیل دقیق مراحل تخلیه، ارزیابی خسارت‌ها و بازسازی، لازم است اطلاعات این اثر با اسناد تاریخی و مطالعات تخصصی‌تر درباره مجموعه تطبیق داده شود.

برتسون (۲۰۱۲) در پژوهشی درباره اسناد مربوط به گنجینه‌های موزه‌ملک یاسنایا پالیانا که طی سال‌های ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۵ در تومسک نگهداری می‌شدند، به اهمیت مدارک مرتبط با انتقال و نگهداری آثار موزه‌ای می‌پردازد. موضوع اصلی این پژوهش، اسناد مربوط به مجموعه‌ای است که در دوران جنگ از یاسنایا پالیانا خارج و در تومسک نگهداری شد. اهمیت این مطالعه برای پژوهش حاضر در آن است که امکان بررسی فرایند تخلیه و سرنوشت آثار انتقال‌یافته را از منظر مستندات تاریخی فراهم می‌کند. با این حال، برای تحلیل کامل تجربه یاسنایا پالیانا، باید این مرحله را در ارتباط با وضعیت بناها و اشیای باقی‌مانده در محل و اقدامات پس از آزادسازی نیز بررسی کرد.

کوماروا (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «تخلیه، نگهداری و ثبت اشیای یادمانی و بازسازی خانه‌موزه ل. ن. تالستوی در دوران جنگ کبیر میهنی و سال‌های پس از آن»، چند مرحله اساسی از تاریخ موزه را بررسی می‌کند. موضوع مطالعه او شامل انتقال اشیای موزه‌ای، نگهداری و ثبت مجموعه، خسارت‌های وارد شده و اقدامات مربوط به بازسازی خانه‌موزه و بازگشت آثار است (کوماروا، ۲۰۱۶: ۳۵۲-۳۶۱). این پژوهش یکی از منابع مستقیم و مهم برای مقاله حاضر به شمار می‌رود؛ زیرا اطلاعاتی درباره ارتباط میان اقدامات تخلیه، وضعیت مجموعه در دوران جنگ و احیای موزه پس از آن فراهم می‌کند. درعین‌حال، پژوهش حاضر با تمرکز بر ارتباط تحلیلی میان حفاظت از اشیاء، آسیب‌های بناها و تداوم کارکرد فرهنگی مجموعه می‌کوشد نقش متفاوت این مراحل را در فرایند حفاظت از میراث تالستوی روشن‌تر کند.

تیخونوف (۲۰۲۵) در پژوهشی درباره تشکیل و فعالیت کمیسیون آکادمی علوم اتحاد شوروی برای تهیه برنامه بازسازی سریع‌تر موزه‌ملک یاسنایا پالیانا، به اقدامات انجام‌شده پس از آزادسازی مجموعه می‌پردازد. این مطالعه بر اسناد منتشرشده و مدارک آرشیوی تکیه دارد و فعالیت کمیسیون را در زمینه بررسی وضعیت موزه و برنامه‌ریزی برای بازسازی آن تحلیل می‌کند (تیخونوف، ۲۰۲۵: ۱۱۳۴-۱۱۴۲). اهمیت این پژوهش برای مقاله حاضر در نشان‌دادن نقش نهادهای علمی و کارشناسی در ارزیابی خسارت‌ها و برنامه‌ریزی برای احیای مجموعه است. باین‌حال، تمرکز اصلی این مطالعه بر فعالیت کمیسیون است؛ ازاین‌رو، برای بررسی فرایند کامل حفاظت از میراث تالستوی، یافته‌های آن باید در کنار پژوهش‌های مربوط به تخلیه آثار و پیامدهای اشغال قرار گیرد.

کور-کورولف، اشمیگلترینگ و زوبکووا، با مشارکت آیشوده (۲۰۲۴)، در کتاب غارت و نجات: موزه‌های روسیه در سال‌های جنگ جهانی دوم، سرنوشت موزه‌های روسیه را در بستر جنگ بررسی می‌کنند. این اثر با رویکردی تطبیقی به مسئله غارت، حفاظت و نجات میراث موزه‌ای می‌پردازد و زمینه‌ای گسترده‌تر برای شناخت چالش‌های پیش‌روی موزه‌ها در دوران جنگ فراهم می‌آورد. اهمیت این مطالعه برای پژوهش حاضر در امکان قرار دادن تجربه یاسنایا پالیانا در چارچوب تاریخی گسترده‌تری از حفاظت از میراث فرهنگی است. باین‌حال، این کتاب پژوهشی اختصاصی درباره یاسنایا پالیانا نیست و نمی‌تواند جایگزین مطالعات مستقیم درباره اسناد، اشیاء و بناهای این مجموعه شود.

در کنار پژوهش‌های علمی، اسناد تاریخی مربوط به روزهای پس از آزادسازی نیز برای شناخت وضعیت یاسنایا پالیانا اهمیت دارند. «صورت‌جلسه وضعیت موزه-ملک ل. ن. تالستوی پس از آزادسازی از اشغال آلمان» مورخ ۱۷ دسامبر ۱۹۴۱، از جمله اسنادی است که برای بررسی وضعیت مجموعه در فاصله‌ای کوتاه پس از پایان اشغال اهمیت دارد. همچنین، یادداشت‌های روزانه ماریا ایوانونا شچگولوا، از کارکنان علمی موزه، اطلاعاتی درباره وضعیت یاسنایا پالیانا در دوران اشغال و پیامدهای آن ارائه می‌کنند. اهمیت این منابع در نزدیکی زمانی آن‌ها به رویدادها و امکان بررسی شرایط ثبت و ارزیابی خسارت‌هاست. باین‌حال، برای استفاده دقیق از آن‌ها باید به تاریخ نگارش، موضوع هر سند و حدود اطلاعاتی که دربردارد توجه کرد.

مطالب منتشرشده در وبگاه رسمی موزه-ملک یاسنایا پالیانا و موزه دولتی لئو تالستوی نیز اطلاعاتی درباره تخلیه آثار، دوره اشغال، آتش‌سوزی خانه و اقدامات مرمتی ارائه می‌کنند. این منابع برای شناخت روایت رسمی موزه از رویدادها و تکمیل اطلاعات تاریخی مفیدند. باین‌حال، از آنجا که در برخی موارد تاریخ‌های متفاوتی برای اعزام صندوق‌ها یا پایان اشغال ذکر

شده است، اطلاعات و نگاه‌ها باید در کنار پژوهش‌های علمی و اسناد تاریخی بررسی شود. به‌ویژه، تمایز میان آماده‌سازی و بسته‌بندی صندوق‌ها، حرکت محموله و تحویل آن در تومسک برای بازسازی دقیق روند تخلیه ضروری است.

مرور پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که ابعاد مهمی از تاریخ یاسنایا پالیانا در جنگ جهانی دوم، از جمله تخلیه و نگهداری اشیای موزه‌ای، ثبت خسارت‌ها و اقدامات مربوط به بازسازی، پیش‌تر بررسی شده‌اند. مطالعات کوماروا و تیخونوف به‌طور مستقیم به مراحل مهمی از این فرایند می‌پردازند؛ پژوهش برتسون بر اسناد مربوط به مجموعه نگهداری‌شده در تومسک تمرکز دارد و کتاب کور-کورولف و همکاران نیز زمینه‌ای تطبیقی برای بررسی مسئله حفاظت از میراث موزه‌ای در دوران جنگ فراهم می‌کند. اسناد تاریخی و منابع رسمی موزه نیز امکان تکمیل و ارزیابی اطلاعات این مطالعات را به وجود می‌آورند.

با وجود این پژوهش‌ها، بررسی ارتباط میان تخلیه اشیاء، پیامدهای اشغال، ارزیابی خسارت‌ها و بازسازی مجموعه همچنان ظرفیت تحلیل بیشتری دارد. مسئله پژوهش حاضر فقدان مطلق مطالعات درباره یاسنایا پالیانا نیست؛ بلکه ضرورت بررسی این مراحل به‌عنوان اجزای مرتبط یک فرایند تاریخی است. بر این اساس، مقاله می‌کوشد با تلفیق اسناد تاریخی و یافته‌های پژوهش‌های پیشین، نقش اقدامات پیشگیرانه، حفاظت از بناها و اشیای موزه‌ای و بازسازی پس از آزادسازی را در حفظ میراث ادبی و فرهنگی لف تالستوی تحلیل کند. وجه تمایز این رویکرد، توجه هم‌زمان به حفاظت از اشیای قابل انتقال، وضعیت بناهای تاریخی و احیای کارکرد فرهنگی مجموعه است.

۱/۴. خلاصه پژوهشی

بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که جنبه‌های مختلف تاریخ یاسنایا پالیانا در دوران جنگ جهانی دوم، از جمله تخلیه اشیای موزه‌ای، نگهداری و ثبت مجموعه‌ها، ارزیابی خسارت‌های ناشی از اشغال و اقدامات مربوط به بازسازی موزه، پیش‌تر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. برای نمونه، کوماروا فرایند تخلیه، نگهداری و ثبت اشیای یادمانی و نیز بازسازی خانه‌موزه لف تالستوی را در سال‌های جنگ و دوره پس از آن بررسی کرده است (کوماروا، ۲۰۱۶: ۳۵۲-۳۶۱). همچنین، تیخونوف با تکیه بر اسناد منتشرشده و مدارک آرشیوی، تشکیل و فعالیت کمیسیون آکادمی علوم اتحاد شوروی را برای ارزیابی وضعیت مجموعه و برنامه‌ریزی جهت بازسازی سریع‌تر یاسنایا پالیانا مطالعه کرده است (تیخونوف، ۲۰۲۵: ۱۱۳۴-۱۱۴۲).

با وجود این مطالعات، بررسی ارتباط میان مراحل مختلف حفاظت از میراث فرهنگی یاسنایا پالیانا همچنان ظرفیت پژوهشی دارد. تخلیه مجموعه‌ها پیش از اشغال، وضعیت بناها و اشیای یادمانی در دوره حضور نیروهای آلمانی، مستندسازی خسارت‌ها پس از آزادسازی و اقدامات بازسازی و بازگرداندن آثار، مراحل جداگانه‌ای از یک فرایند تاریخی به شمار می‌روند؛ اما برای درک بهتر سازوکار حفاظت از میراث تالستوی، لازم است ارتباط میان این مراحل نیز بررسی شود.

بر این اساس، نوآوری مقاله حاضر در ادعای ناشناخته‌بودن موضوع، بلکه در رویکرد تلفیقی آن به مسئله است: مقاله می‌کوشد با استفاده از پژوهش‌های پیشین، اسناد تاریخی و اطلاعات منتشرشده از سوی موزه، تخلیه، آسیب‌های دوران اشغال،

ارزیابی خسارت‌ها و بازسازی مجموعه را در پیوند با یکدیگر تحلیل کند. در این چارچوب، یاسنایا پالیانا نه فقط به عنوان مکانی مرتبط با زندگی و آثار لئو تالستوی، بلکه به مثابه مجموعه‌ای تاریخی و فرهنگی بررسی می‌شود که حفاظت از آن مستلزم هماهنگی میان اقدامات پیشگیرانه، ثبت مستندات، بازسازی بناها و حفظ و بازگرداندن اشیای یادمانی بوده است.

۱/۵. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد تاریخی - تحلیلی انجام شده است. در این روش، رویدادهای مرتبط با یاسنایا پالیانا در جنگ جهانی دوم بر اساس منابع تاریخی و اسناد موجود بازسازی می‌شوند و سپس اقدامات مربوط به تخلیه، حفاظت، مرمت و بازگشت آثار از منظر نقش آن‌ها در حفظ میراث فرهنگی تحلیل می‌شوند.

مواد پژوهش شامل اسناد تاریخی مربوط به وضعیت موزه پس از آزادسازی، یادداشت‌های روزانه کارکنان موزه، کتاب‌ها و مقالات پژوهشی درباره تاریخ یاسنایا پالیانا و منابع منتشرشده در وبگاه‌های رسمی موزه و نهادهای مرتبط با حفاظت از میراث تاریخی است. استفاده از این منابع امکان مقایسه گزارش‌های تاریخی و بررسی ابعاد مختلف رویدادها را فراهم می‌کند.

فرایند تحلیل در سه مرحله انجام می‌شود. در مرحله نخست، اقدامات مربوط به تخلیه و انتقال اشیای موزه‌ای به تومسک بررسی می‌شوند. در مرحله دوم، گزارش‌های مربوط به وضعیت بناها، خسارت‌های ناشی از اشغال و آتش‌سوزی خانه تالستوی تحلیل می‌شوند. در مرحله سوم، اقدامات مرمتی پس از آزادسازی، بازگشت آثار تخلیه‌شده و احیای فعالیت موزه بررسی می‌شوند.

در ارزیابی منابع، میان اطلاعات مستند در اسناد تاریخی، گزارش‌های منتشرشده در منابع ثانویه و تفسیر تحلیلی پژوهشگر تمایز گذاشته می‌شود. همچنین در مواردی که منابع درباره تاریخ دقیق رویدادها یا جزئیات خسارت‌ها تفاوت دارند، از بیان قطعی اطلاعات تأییدنشده پرهیز می‌شود. هدف این روش، ارائه روایتی مستند و در عین حال تحلیلی از روند حفاظت از میراث تالستوی در دوران جنگ و سال‌های نخست پس از آن است.

۱/۶. ساختار مقاله

مقاله در هفت بخش اصلی تنظیم شده است. پس از مقدمه، در بخش دوم، پیشینه تاریخی یاسنایا پالیانا و تبدیل آن از ملک خانوادگی به موزه بررسی می‌شود تا زمینه شناخت اهمیت فرهنگی این مجموعه در آستانه جنگ فراهم شود. بخش سوم به وضعیت یاسنایا پالیانا پیش از اشغال و اقدامات مربوط به آماده‌سازی و تخلیه آثار اختصاص دارد.

در بخش چهارم، روند انتقال صندوق‌های موزه به تومسک و اهمیت این اقدام در حفاظت از اشیای تاریخی و ادبی بررسی می‌شود. بخش پنجم پیامدهای اشغال، آسیب‌های وارده به بناها و اشیای باقی‌مانده و آتش‌سوزی خانه تالستوی را تحلیل می‌کند. در بخش ششم، اقدامات مرمتی پس از آزادسازی، بازگشت آثار تخلیه‌شده و احیای فعالیت موزه بررسی می‌شوند.

در بخش پایانی و نتیجه‌گیری، یافته‌های پژوهش در چارچوب مسئله حفاظت از میراث ادبی و تداوم حافظه فرهنگی جمع‌بندی می‌شوند. این ساختار امکان می‌دهد روند تاریخی رویدادها از مرحله پیشگیری و نجات آثار تا مقابله با خسارت‌ها و بازسازی مجموعه به صورت پیوسته بررسی شود.

۲. از ملک خانوادگی تا میراث فرهنگی ملی

تاریخ یاسنایا پالیانا نشان می‌دهد که اهمیت این مجموعه به تدریج و در پیوند با تحولات اجتماعی، خانوادگی و ادبی شکل گرفته است. این منطقه در آغاز صرفاً بخشی از املاک روستایی ناحیه تولا بود؛ اما با توسعه آن در دوره خاندان وولکونسکی و سپس استقرار خانواده تالستوی، به مکانی تبدیل شد که زندگی چند نسل از یک خانواده و فعالیت ادبی یکی از مهم‌ترین نویسندگان روسیه را در خود جای داد. نخستین اشاره شناخته‌شده به یاسنایا پالیانا در اسناد سال ۱۶۰۳ دیده می‌شود. با این حال، شکل‌گیری مجموعه‌ای که امروزه با این نام شناخته می‌شود، بیش از همه با فعالیت‌های ساختمانی و عمرانی نیکلای سرگی. یویچ وولکونسکی، پدر بزرگ مادری تالستوی، ارتباط دارد. او با گردآوردن بخش‌های مختلف زمین و توسعه باغ‌ها، پارک‌ها و ساختمان‌ها، زمینه شکل‌گیری یک مجموعه بزرگ اربابی را فراهم کرد (موزه دولتی «یاسنایا پالیانا»، بی‌تا؛ کتابخانه ریاست جمهوری روسیه، بی‌تا).

در سال ۱۸۲۴، خانواده تالستوی در یاسنایا پالیانا مستقر شد. لف تالستوی در سال ۱۸۲۸ در همین ملک متولد شد و سال‌های کودکی خود را در محیط آن گذراند. اگرچه در دوره‌هایی از زندگی از یاسنایا پالیانا دور بود، بازگشت او در اواخر دهه ۱۸۵۰ نقطه عطفی در تاریخ این مکان به شمار می‌رود. تالستوی در یکی از ساختمان‌های این مجموعه قدیمی سکونت گزید؛ ساختمانی که بعدها به عنوان خانه لف تالستوی شناخته شد. این خانه در طول دهه‌های بعد، با کتابخانه، مبلان، اشیای خانوادگی و یادگارهای شخصی نویسنده، به فضای اصلی زندگی روزمره و فعالیت ادبی او تبدیل شد. از این رو، ارزش تاریخی آن صرفاً به قدمت بنا مربوط نبود، بلکه به پیوند مستقیم آن با زندگی و آفرینش نویسنده وابسته بود (موزه دولتی «یاسنایا پالیانا»، بی‌تا).

با مرگ تالستوی در سال ۱۹۱۰، مسئله حفاظت از این میراث اهمیت تازه‌ای یافت. سوفیا آندریونا تالستایا، همسر نویسنده، و فرزندان او در حفظ خانه و اشیای باقی‌مانده نقش داشتند. در این میان، الکساندرا لوونا تالستایا، دختر نویسنده، نقشی مهم در شکل‌گیری نهاد موزه داشت. در سال ۱۹۱۹، برای حفاظت از یاسنایا پالیانا سندی دولتی صادر شد که ارزش فرهنگی و تاریخی این مجموعه و اشیای موجود در خانه تالستوی را به رسمیت می‌شناخت. در سال ۱۹۲۱ نیز با تصمیم کمیته اجرایی مرکزی سراسری روسیه، یاسنایا پالیانا رسماً به موزه تبدیل شد. (کمیته اجرایی مرکزی سراسری روسیه، ۱۹۲۱) مأموریت این نهاد به نگهداری از بنا و اشیای تاریخی خلاصه نمی‌شد و برای آن وظایف فرهنگی و آموزشی، از جمله برگزاری سخنرانی، نمایشگاه، برنامه‌های ادبی و فعالیت‌های مرتبط با کتابخانه، نیز در نظر گرفته شده بود (موزه دولتی «یاسنایا پالیانا»، بی‌تا؛ کتابخانه ریاست جمهوری روسیه، بی‌تا).

در دهه ۱۹۳۰، حفظ ظاهر تاریخی مجموعه و مطالعه اسناد مربوط به آن اهمیت بیشتری پیدا کرد. باغ‌ها و بخش‌هایی از محوطه احیا شدند و پژوهش درباره تاریخ ملک با استفاده از اسناد و اطلاعات به‌دست‌آمده از معاصران تالستوی ادامه یافت. در سال ۱۹۴۰ یاسنایا پالیانا زیر نظر آکادمی علوم اتحاد شوروی قرار گرفت و فعالیت موزه به‌تدریج وجه پژوهشی پررنگ‌تری یافت (موزه دولتی «یاسنایا پالیانا»، بی‌تا؛ کتابخانه ریاست‌جمهوری روسیه، بی‌تا)

این تحولات برای فهم رویدادهای سال ۱۹۴۱ اهمیت اساسی دارند. در آن زمان، یاسنایا پالیانا مجموعه‌ای از بناها، اشیای شخصی، کتاب‌ها، اسناد و آثار هنری بود که هر یک بخشی از میراث تالستوی را نمایندگی می‌کردند. تهدید جنگ، بنابراین، مجموعه‌ای از شواهد مادی و تاریخی را در معرض خطر قرار داده بود. تبدیل یاسنایا پالیانا به موزه و قرارگرفتن آن تحت حفاظت دولتی، چارچوب نهادی لازم برای نجات بخشی از این آثار را فراهم کرد، هرچند تجربه جنگ نشان داد که حفاظت رسمی به‌تنهایی برای جلوگیری از همه آسیب‌ها کافی نیست.

۳. یاسنایا پالیانا در آستانه اشغال: نزدیک‌شدن جنگ و ضرورت حفاظت از آثار

با آغاز حمله آلمان به اتحاد شوروی در ژوئن ۱۹۴۱، فعالیت موزه‌های مرتبط با لف تالستوی نیز تحت تأثیر شرایط جنگی قرار گرفت. در یاسنایا پالیانا، فعالیت موزه در ماه‌های نخست جنگ به‌طور کامل متوقف نشده بود؛ اما نزدیک‌شدن جبهه به استان تولا، ضرورت اتخاذ تدابیر حفاظتی را افزایش می‌داد. بر اساس یادداشت روزانه سرگئی ایوانوویچ شچگولوف، یکی از کارکنان موزه، در تابستان ۱۹۴۱ بازدیدکنندگان همچنان از خانه تالستوی و موزه ادبی دیدن می‌کردند و موضوعاتی مانند رمان «جنگ و صلح»، جنگ میهنی سال ۱۸۱۲ و مفهوم میهن‌دوستی در آثار نویسنده در برنامه‌های راهنمایی جای داشتند. در عین حال، در زیرزمین ساختمان‌ها پناهگاه‌هایی برای مقابله با خطر حملات هوایی آماده شده بود («یاسنایا پالیانا در سال‌های جنگ کبیر میهنی»، ۱۹۹۰)

ارزش آثار موجود در یاسنایا پالیانا از آن جهت اهمیت داشت که بسیاری از آن‌ها با زندگی خصوصی و فعالیت ادبی تالستوی ارتباط مستقیم داشتند. کتاب‌های کتابخانه شخصی او، دست‌نوشته‌ها و اسناد، پرتره‌ها، وسایل روزمره و مبلمان خانه، در کنار ارزش مادی، اطلاعاتی درباره محیط زندگی نویسنده و شکل‌گیری میراث ادبی او در اختیار پژوهشگران قرار می‌دادند. از دست‌رفتن این آثار می‌توانست بخشی از امکان مطالعه تاریخی زندگی تالستوی را از میان ببرد.

با نزدیک‌شدن نیروهای آلمانی به منطقه تولا، سوفیا آندریونا، که مسئولیت هدایت موزه‌های تالستوی را بر عهده داشت، پیگیر انتقال اشیاء به مکانی امن شد. در این مرحله، مسئله، حفظ مجموعه‌ای ناهمگون از اشیای یادبود، کتاب‌ها، اسناد و آثار هنری بود که بسته‌بندی، ثبت و انتقال هر یک از آن‌ها به مراقبت تخصصی نیاز داشت.

انتخاب تومسک در سبیری، در فاصله‌ای دور از جبهه غربی، امکان نگهداری آثار را در نهادی علمی فراهم می‌کرد. کتابخانه علمی دانشگاه دولتی تومسک برای پذیرش و حفاظت از این مجموعه در نظر گرفته شد. بدین ترتیب، حفاظت از میراث تالستوی به همکاری میان کارکنان موزه و یک مؤسسه علمی در منطقه‌ای دیگر وابسته شد (شچگولوا، ۱۹۴۱).

در ۲۹ اکتبر ۱۹۴۱، هم‌زمان با ورود نیروهای آلمانی به یاسنایا پالیانا، یک بمب نیز به ساختمان موزه تالستوی اصابت کرد. این رویداد نشان داد که خطر پیش‌بینی شده دیگر مستقیماً بنا و مجموعه را تهدید می‌کند. در همان زمان، بخشی از آثار هنوز در محل باقی مانده بود؛ زیرا انتقال تمام وسایل، به‌ویژه اشیای بزرگ و سنگین، مبلمان و برخی اسناد و عکس‌ها، امکان‌پذیر نبود. بنابراین، تخلیه توانست از بخش مهمی از میراث موزه حفاظت کند، اما نمی‌توانست مجموعه را به‌طور کامل از پیامدهای اشغال مصون نگه دارد (موزه دولتی لف تالستوی، ۲۰۲۵).

۴. تخلیه آثار موزه‌ای: از یاسنایا پالیانا تا تومسک

آماده‌سازی آثار برای تخلیه در اکتبر ۱۹۴۱، یکی از مهم‌ترین مراحل حفاظت از میراث تالستوی در دوران جنگ بود. بر اساس اطلاعات منتشرشده از سوی موزه یاسنایا پالیانا، بسته‌بندی فوری اشیای ۶ اکتبر آغاز شد و تا شامگاه ۹ اکتبر، در مجموع ۱۱۰ صندوق حاوی آثار و اسناد آماده شده بود. این مجموعه برای نگهداری به کتابخانه علمی دانشگاه دولتی تومسک فرستاده شد. الکسی ایوانویچ کورزنیکوف، مسئول موزه یاسنایا پالیانا، همراه با شش نفر از کارکنان علمی موزه و خانواده‌هایشان مأمور همراهی محموله شدند. (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵: ۱۲)

با وجود اهمیت این اقدام، تخلیه با محدودیت‌های عملی روبه‌رو بود. همه اشیای را نمی‌شد در مدت کوتاه بسته‌بندی و منتقل کرد. وسایل حجیم، بخشی از مبلمان و شماری از اسناد و عکس‌ها در یاسنایا پالیانا باقی ماندند. این مسئله نشان می‌دهد که حفاظت از مجموعه در شرایط جنگی ناگزیر بر اساس اولویت‌بندی انجام می‌شد. اشیایی که امکان انتقال آن‌ها فراهم بود، به منطقه‌ای دور از جبهه فرستاده شدند؛ اما حفاظت از بناها و آثاری که در محل باقی مانده بودند، به شرایط اشغال و امکانات کارکنان موزه وابسته شد.

مسیر انتقال نیز به‌آسانی طی نشد. محموله پس از حرکت از منطقه تولا، از مسیر مسکو به سمت تومسک انتقال یافت و در طول سفر با تأخیر و دشواری‌های ناشی از شرایط جنگی مواجه شد. بنا بر گزارش منتشرشده از سوی موزه دولتی لف تالستوی، مسیر انتقال حدود چهل روز به طول انجامید. در میانه راه، مشکلات مربوط به قطار و توقف‌های ناخواسته موجب تأخیر شد؛ همچنین سرمای شدید، حفاظت از آثار هنری و فراهم کردن شرایط مناسب برای همراهان محموله را دشوارتر کرد. (برتسون، ۲۰۱۲: ۴۹۴-۴۹۹)

در ۱۹ نوامبر ۱۹۴۱، الکسی کورزنیکوف در تومسک، تحویل آثار به محل نگهداری را گزارش داد. بدین ترتیب، مجموعه‌ای که از یاسنایا پالیانا خارج شده بود، در کتابخانه علمی دانشگاه دولتی تومسک قرار گرفت و تا پایان جنگ در آنجا نگهداری شد. این انتقال را می‌توان نمونه‌ای از همکاری میان نهادهای فرهنگی و علمی در شرایط اضطراری دانست؛ همکاری‌ای که امکان داد بخشی از میراث مادی تالستوی، با وجود اشغال محل اصلی موزه، از نابودی در امان بماند. در سال‌های جنگ، نگهداری مجموعه در کتابخانه علمی دانشگاه دولتی تومسک امکان حفاظت از بخش مهمی از آثار و اسناد یادمانی را فراهم کرد و پیوند میان موزه، کتابخانه و محیط دانشگاهی را حفظ نمود. بدین ترتیب، تومسک نه‌فقط محل نگهداری موقت آثار، بلکه یکی از کانون‌های حفاظت از میراث ادبی تالستوی در دوران جنگ شد و کارکنان موزه با برپایی نمایشگاه‌ها و سخنرانی‌ها،

رسالت فرهنگی موزه را در طول سال‌های ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۵ در دانشگاه تومسک زنده نگه داشتند (برتسون، ۲۰۱۲: ۴۹۴-۴۹۹).

با این حال، نباید موفقیت تخلیه را با حفاظت کامل از یاسنایا پالینا یکسان دانست. انتقال ۱۱۰ صندوق به معنای انتقال تمام مجموعه نبود و ساختمان‌ها، محوطه و اشیای باقی‌مانده همچنان در معرض خطر قرار داشتند. به همین دلیل، تاریخ تخلیه و تاریخ اشغال دو فرایند مرتبط اما متمایزند: نخستین فرایند بر نجات پیشگیرانه بخشی از آثار استوار بود؛ دومین فرایند، پیامدهای حضور نیروهای نظامی و آسیب‌های وارد شده به محیط تاریخی مجموعه را در بر می‌گرفت. بررسی این دو در کنار یکدیگر، تصویری دقیق‌تر از دشواری حفاظت از میراث فرهنگی در زمان جنگ به دست می‌دهد.

۵. اشغال یاسنایا پالینا و آسیب‌های وارد شده به میراث تالستوی

ورود نیروهای آلمانی به یاسنایا پالینا در اواخر اکتبر ۱۹۴۱، مرحله‌ای تازه و بحرانی در تاریخ این مجموعه رقم زد. بر اساس اسناد منتشر شده از سوی موزه، اشغال از ۲۹ اکتبر آغاز شد و تا ۱۴ دسامبر همان سال ادامه یافت. در این مدت، کارکرد بخش‌هایی از املاک تغییر کرد و ساختمان‌هایی که پیش‌تر با زندگی تالستوی و فعالیت فرهنگی موزه ارتباط داشتند، برای نیازهای نظامی مورد استفاده قرار گرفتند. این تغییر کاربری، همراه با آسیب‌های مستقیم به بناها و اشیای موجود در آن‌ها، شرایطی ایجاد کرد که حفاظت از مجموعه را به مسئله‌ای فوری تبدیل می‌کرد (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵: ۱۸).

گزارش‌های تاریخی نشان می‌دهند، ساختمانی که موزه ادبی در آن قرار داشت، در مقاطع مختلف برای استقرار نیروهای آلمانی و رسیدگی به مجروحان به کار گرفته شدند. بعدها، بخش‌هایی از مجموعه برای اسکان افسران و دیگر نیازهای نظامی تغییر کاربری دادند (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵: ۵۱).

یکی از مهم‌ترین پیامدهای این وضعیت، آسیب‌دیدن فضای داخلی و اشیای یادبود بود. خانه تالستوی، محیطی بود که بخش مهمی از وسایل زندگی نویسنده در آن نگهداری می‌شد. با این حال، استفاده نظامی از ساختمان‌ها و دسترسی نیروهای اشغالگر به اتاق‌ها و انبارها، امکان حفاظت عادی از این وسایل را از میان برد. گزارش‌های کارکنان موزه از باز شدن کمد‌ها، جابه‌جایی وسایل و استفاده از برخی اشیای موجود در مجموعه حکایت دارند. در مواردی نیز مبلمان و دیگر وسایل برای تأمین نیازهای روزمره یا سوخت به کار گرفته شدند.

گزارش کمیسیون بررسی وضعیت موزه پس از اشغال، تصویری از گستره خسارت‌ها ارائه می‌کند. در اسناد منتشر شده، از آسیب‌دیدن ۱۹ شیء یادبود و مفقود شدن ۹۹ شیء نام برده شده است. (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵: ۳۴)

یکی از جنبه‌های حساس تاریخ اشغال، وضعیت آرامگاه لف تالستوی است. نویسنده در سال ۱۹۱۰ در حاشیه دره‌ای در بخش جنگلی به خاک سپرده شده بود. این آرامگاه از نظر ظاهری ساده است و فاقد بنای یادبود پرزرق و برق است؛ همین سادگی با دیدگاه‌های تالستوی درباره زندگی و مرگ ارتباطی نمادین پیدا کرده است. در دوران اشغال، فضای نزدیک به آرامگاه

برای دفن سربازان آلمانی استفاده شد. این اقدام نه تنها منظر طبیعی پیرامون آرامگاه را تغییر داد، بلکه به حریم یکی از مهم‌ترین مکان‌های یادمانی ادبیات روسیه آسیب وارد کرد. پس از پایان اشغال، اجساد دفن‌شده از این محدوده خارج شدند و منطقه برای بازگرداندن وضعیت یادمانی آن سامان یافت. (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵: ۶۰) باین حال، درباره جزئیات شمار اجساد و مراحل انتقال آن‌ها باید به گزارش‌های مشخص و تاریخ‌دار استناد کرد؛ زیرا ارقام موجود در روایت‌های مختلف یکسان نیستند.

حادثه آتش‌سوزی خانه تالستوی نیز از مهم‌ترین رویدادهای واپسین روزهای اشغال بود. هنگام عقب‌نشینی نیروهای آلمانی از یاسنایا پالیانا در دسامبر ۱۹۴۱، خانه تالستوی دچار آتش‌سوزی شد. کارکنان باقی‌مانده موزه برای مهار شعله‌ها تلاش کردند و توانستند از نابودی کامل بنا جلوگیری کنند؛ باین حال، آتش به بخش‌هایی از خانه، از جمله اتاق‌های محل نگهداری کتابخانه و اتاق خواب نویسنده، آسیب رساند. (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵: ۶۱)

در مجموع، دوره اشغال یاسنایا پالیانا نشان می‌دهد که تهدید میراث فرهنگی تنها در تخریب مستقیم بناها خلاصه نمی‌شود. تغییر کاربری ساختمان‌ها، آسیب دیدن اشیای شخصی، مفقود شدن اسناد و تغییر در فضای آرامگاه، هر یک بخشی از مجموعه‌ای از خسارت‌ها بودند که آثار متفاوتی بر تاریخ و کارکرد فرهنگی موزه گذاشتند. در عین حال، ثبت این خسارت‌ها و جلوگیری از نابودی کامل خانه، زمینه را برای مرحله بعدی فراهم کرد: بازسازی مجموعه و بازگشت آن به فعالیت فرهنگی و پژوهشی.

۶. بازسازی یاسنایا پالیانا و بازگشت فعالیت موزه

پس از خروج نیروهای آلمانی، مسئله اصلی در یاسنایا پالیانا از ثبت خسارت‌ها به بازگرداندن مجموعه به وضعیت قابل استفاده تغییر یافت. گزارش‌های تاریخی خروج نیروهای آلمانی را ۱۴ دسامبر ۱۹۴۱ و ورود نخستین واحد ارتش سرخ را ۱۵ دسامبر اعلام نموده‌اند. پس از ورود نیروهای شوروی، بررسی وضعیت بناها، ثبت آثار آسیب‌دیده و برنامه‌ریزی برای مرمت آغاز شد. خانه تالستوی و دیگر ساختمان‌ها نیازمند رسیدگی فوری بودند، اما بازسازی باید به گونه‌ای انجام می‌شد که ویژگی‌های تاریخی مجموعه تا حد امکان حفظ شود («سند وضعیت موزه یاسنایا پالیانا»، ۱۹۴۱)

یکی از نخستین اقدامات، ثبت وضعیت باقی‌مانده مجموعه بود. کارکنان و مسئولان مرتبط با موزه، شرایط خانه، بناهای اطراف و محوطه را بررسی کردند و اطلاعات مربوط به خسارت‌ها را در گزارش‌های رسمی ثبت نمودند. این اسناد از دو جهت اهمیت داشتند: نخست، امکان ارزیابی دقیق‌تر آسیب‌های وارد شده را فراهم می‌کردند؛ دوم، مبنایی برای تعیین اولویت‌های مرمت بودند. در شرایطی که منابع و نیروی انسانی محدود بود، بازسازی نمی‌توانست همه بخش‌های مجموعه را به‌طور هم‌زمان در بر گیرد. بنابراین، حفظ خانه اصلی، سامان‌دهی فضاهای داخلی و بازگرداندن امکان فعالیت موزه از اولویت‌های اولیه به شمار می‌رفت.

مرمت اولیه خانه تالستوی تا مه ۱۹۴۲ به پایان رسید و مجموعه دوباره برای بازدیدکنندگان گشوده شد. موزه توانست فعالیت خود را در شرایطی از سر بگیرد که جنگ هنوز پایان نیافته بود. این نکته اهمیت دارد، زیرا حفاظت از میراث فرهنگی

در زمان جنگ الزاماً به معنای تعطیلی کامل فعالیت‌های فرهنگی تا پایان درگیری‌ها نیست؛ در برخی موارد، ازسرگیری زود هنگام فعالیت موزه می‌تواند خود بخشی از روند احیای زندگی اجتماعی و فرهنگی باشد.

همچنین اشیای تخلیه شده که در طول جنگ در تومسک نگهداری می‌شدند، در ماه مه ۱۹۴۵ به موزه بازگردانده شدند و بازگرداندن آن‌ها امکان احیای تدریجی فضای یادمانی خانه را فراهم کرد. در سال‌های بعد نیز اقدامات مرمتی ادامه یافت و در سال ۱۹۵۱ بخشی از کارهای مربوط به بازسازی و سامان‌دهی مجموعه پیگیری شد. در این فرایند، عکس‌های تاریخی، اسناد موجود و اطلاعات مربوط به چیدمان پیش از جنگ، مبنایی برای بازگرداندن فضای داخلی به وضعیت مستند پیشین آن فراهم می‌کردند. بدین ترتیب، هدف مرمت تنها ترمیم آسیب‌های ساختمانی نبود، بلکه حفظ اصالت تاریخی خانه و بازآفرینی مستند محیط زندگی و کار لِف تالستوی نیز اهمیت داشت (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵: ۷۰).

تجربه یاسنایا پالیانا در این دوره نشان می‌دهد که بازسازی میراث فرهنگی، افزون بر امکانات مادی و فنی، به تداوم کار نهادی و حفظ دانش تاریخی وابسته است. اگر کارکنان موزه پیش از جنگ اطلاعات مربوط به اشیاء و بناها را ثبت نکرده بودند، اگر آثار قابل انتقال از منطقه خارج نمی‌شدند و اگر پس از اشغال وضعیت مجموعه مستند نمی‌شد، بازسازی پس از جنگ با دشواری بیشتری روبه‌رو می‌شد. در نتیجه، حفاظت موفق از یاسنایا پالیانا را باید حاصل پیوند میان اقدامات پیشگیرانه، مستندسازی، تلاش‌های محلی و فعالیت‌های مرمتی در سال‌های پس از جنگ دانست.

۷. نتیجه‌گیری

حفاظت از میراث ادبی تنها به حفظ و انتقال متون مکتوب محدود نمی‌شود، بلکه اشیاء، اسناد، بناها و مکان‌های مرتبط با زندگی و فعالیت خلاقانه نویسندگان نیز در انتقال تصویر تاریخی و فرهنگی آنان نقش دارند. یان آسمن در نظریه حافظه فرهنگی بر نقش صورت‌های مادی و نمادین در حفظ و انتقال معانی میان نسل‌ها تأکید می‌کند (آسمن، ۲۰۱۱). از سوی دیگر، مفهوم «مکان‌های حافظه» نزد پیر نورا امکان بررسی مکان‌هایی را فراهم می‌آورد که در آن‌ها خاطره تاریخی در قالب فضاها، اشیاء و نمادهای فرهنگی تثبیت می‌شود (نورا، ۱۹۸۹: ۷-۲۴). بر این اساس، یاسنایا پالیانا را می‌توان نه فقط خانه تاریخی لِف تالستوی، بلکه مجموعه‌ای از عناصر مادی و معنایی دانست که در کنار یکدیگر امکان شناخت زندگی، فعالیت ادبی و میراث فکری او را فراهم می‌کنند.

در جریان جنگ جهانی دوم، حفظ این میراث با سه مسئله مرتبط اما متمایز روبه‌رو بود: نجات اشیای موزه، حفاظت از بناها و مجموعه در شرایط اشغال، و بازسازی پس از آزادسازی. تخلیه بخشی از اشیای یادمانی به تومسک، خطر نابودی یا آسیب دیدن آن‌ها را کاهش داد و امکان نگهداری مجموعه در مکانی دور از منطقه درگیری را فراهم کرد. با این حال، انتقال اشیاء به تنهایی برای حفاظت از کل میراث کافی نبود؛ ساختمان‌ها، فضای تاریخی ملک و عناصر مرتبط با محیط زندگی نویسنده همچنان در معرض آسیب قرار داشتند. بنابراین، تجربه یاسنایا پالیانا نشان می‌دهد که تخلیه آثار، هرچند یکی از ابزارهای مهم حفاظت در شرایط اضطراری است، باید در کنار برنامه‌هایی برای مستندسازی، حفاظت از بناها و ثبت وضعیت مجموعه قرار گیرد (برتسون، ۲۰۱۲: ۴۹۴-۴۹۹؛ کومارووا، ۲۰۱۶: ۳۵۲-۳۶۲).

دوره اشغال، محدودیت‌های حفاظت از میراث فرهنگی در شرایط حضور نظامی و تخریب ناشی از جنگ را آشکار کرد. تغییر کاربری بخش‌هایی از مجموعه و آسیب دیدن خانه تالستوی، از جمله بر اثر آتش‌سوزی در دسامبر ۱۹۴۱، نشان داد که جایگاه تاریخی و فرهنگی یک مکان به‌تنهایی تضمین‌کننده امنیت آن نیست. در عین حال، تلاش کارکنان باقی‌مانده موزه برای حفظ بنا و مجموعه، بخشی از تاریخ حفاظت از یاسنایا پالیانا را تشکیل می‌دهد. از این منظر، تداوم میراث فرهنگی تنها به بقای اشیاء وابسته نیست، بلکه اقدامات افرادی نیز در آن نقش دارد که در شرایط بحرانی مسئولیت حفاظت از آثار را بر عهده می‌گیرند (آرخانگلسکایا، ۱۹۸۵؛ صورت جلسه وضعیت موزه یاسنایا پالیانا، ۱۷ دسامبر ۱۹۴۱).

بازگشت آثار از تومسک در سال ۱۹۴۵ و ادامه اقدامات مرمتی در سال‌های پس از جنگ، مرحله دیگری از این فرایند را شکل داد. بازسازی موزه مستلزم آن بود که میان ترمیم آسیب‌های ساختمانی و حفظ ویژگی‌های تاریخی و یادمانی مجموعه پیوند برقرار شود. در این چارچوب، اسناد، عکس‌های تاریخی و اطلاعات موجود درباره وضعیت پیشین بناها و اشیاء اهمیت داشتند؛ زیرا بازسازی بدون اتکا به شواهد مستند می‌توانست به تغییر یا مخدوش شدن ویژگی‌های تاریخی مجموعه بینجامد. در نتیجه، احیای یاسنایا پالیانا را باید نه صرفاً بازسازی یک ساختمان آسیب‌دیده، بلکه تلاشی برای بازگرداندن امکان مطالعه و دریافت میراث تالستوی از طریق مجموعه‌ای از شواهد مادی و تاریخی دانست (کومارووا، ۲۰۱۶: ۳۵۲-۳۶۲).

تجربه یاسنایا پالیانا از منظر حفاظت معاصر از میراث فرهنگی نیز قابل بررسی است. از جمله درس‌های این نمونه، ضرورت تهیه فهرست دقیق آثار، ثبت تصویری و مستند وضعیت بناها و اشیاء، پیش‌بینی برنامه‌های تخلیه اضطراری و تعیین محل‌های امن برای نگهداری موقت مجموعه‌هاست. همچنین، همکاری میان کارکنان موزه، نهادهای علمی، کتابخانه‌ها و جامعه محلی می‌تواند در کاهش خسارت‌ها و تداوم فعالیت‌های حفاظتی مؤثر باشد. این نتایج با اصول کلی حفاظت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه که در کنوانسیون لاهه ۱۹۵۴ صورت‌بندی شده‌اند، قابل مقایسه‌اند؛ البته این کنوانسیون پس از جنگ جهانی دوم تصویب شد و مبنای حقوقی مستقیم رویدادهای سال ۱۹۴۱ نبود (یونسکو، ۱۹۵۴).

در مجموع، مطالعه یاسنایا پالیانا نشان می‌دهد که تداوم میراث ادبی به پیوند میان نجات آثار، حفاظت در شرایط بحران و بازسازی مستند پس از جنگ وابسته است. این تجربه همچنین اهمیت بررسی نقش کارکنان موزه، نهادهای علمی و جامعه محلی را در تاریخ حفاظت از میراث فرهنگی برجسته می‌کند. پژوهش‌های آینده می‌توانند با مقایسه تجربه یاسنایا پالیانا با دیگر موزه‌ها و خانه‌موزه‌های ادبی آسیب‌دیده در جنگ جهانی دوم، تفاوت راهبردهای تخلیه، حفاظت و بازسازی را بررسی کنند. چنین مطالعاتی می‌تواند شناخت دقیق‌تری از رابطه میان حافظه فرهنگی، حفاظت از میراث مادی و تداوم حیات ادبی در شرایط جنگ فراهم آورد.

فهرست منابع

1. Акт о состоянии музея-усадьбы Л. Н. Толстого «Ясная Поляна» после освобождения от немецко-фашистской оккупации. 17 декабря 1941 г. // Электронная библиотека исторических документов. URL: <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/209906-iz-akta-o-sostoyanii-muzeya->

usadby-l-n-tolstogo-locale-nil-yasnaya-polyana-locale-nil-posle-osvobozhdeniya-ot-nemetsko-fashistskoy-okkupatsii-17-dekabrya-1941-g (дата обращения: 20.10.2026).

2. Архангельская, Т. Н. Ясная Поляна в годы войны. Тула: Приокское книжное издательство, 1985. 94 с.
3. Ассман, Я. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 296 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511996306>.
4. Берцун, Л. Л. Документальные материалы о сокровищах музея-усадьбы «Ясная Поляна», хранившихся в Томске (1941–1945 гг.) // Документ: история, теория, практика: сборник материалов V Всероссийской научно-практической конференции с международным участием (Томск, 27–28 октября 2011 г.) / под общ. ред. О. А. Харусь. Томск: Издательство Томского государственного университета, 2012. С. 494–499.
5. Государственный музей-заповедник Л. Н. Толстого. «Еле теплилась жизнь архива»: подвиг сотрудников музея Толстого в годы войны. URL: <https://tolstoymuseum.ru/news/2025/12/09/81973/> (дата обращения: 20.10.2026).
6. Комарова, Т. В. Эвакуация, хранение и учет мемориальных предметов, восстановление Дома-музея Л. Н. Толстого в период Великой Отечественной войны и в последующие годы // Материалы международной научной конференции «Толстовские чтения — 2015» и научно-фондовой конференции «Гороховские чтения — 2015» в Государственном музее Л. Н. Толстого. М.: Оригинал-макет, 2016. С. 352–361. URL: https://tolstoymuseum.ru/wp-content/uploads/2023/04/sbornik-2016_compressed.pdf.
7. Кур-Королев, К., Шмигельт-Ритиг, У., Зубкова, Е. при участии В. Айхведе. Грабеж и спасение: российские музеи в годы Второй мировой войны / пер. с нем. К. Левинсона. М.: Новое литературное обозрение, 2024. 552 с.
8. Музей-усадьба Л. Н. Толстого «Ясная Поляна». Эвакуация экспонатов. URL: <https://ypmuseum.ru/event/439?lang=en> (дата обращения: 20.10.2026).

9. Музей-усадьба Л. Н. Толстого «Ясная Поляна». История Ясной Поляны. URL: <https://www.ypmuseum.ru/about?lang=ru> (дата обращения: 20.10.2026).
10. Нора, П. Между памятью и историей: места памяти (Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire) // Representations. 1989. № 26. С. 7–24. DOI: <https://doi.org/10.2307/2928520>.
11. Толстая-Есенина, С. А., Зайденшнур, Э. Е., Чеботаревская, Е. Н. (сост.). Ясная Поляна: статьи, документы / под ред. И. И. Минца, С. А. Толстой-Есениной. М.: ОГИЗ; Госполитиздат, 1942. 230, [1] с., [8] л. портр.
12. Тихонов, В. В. Комиссия Академии наук СССР для составления плана быстреего восстановления усадьбы-музея Л. Н. Толстого «Ясная Поляна»: создание и деятельность // «Они сражались за Родину»: литература и история / отв. ред. Ю. А. Азаров, А. Г. Гачева, Е. М. Трубилова. М.: ИМЛИ РАН, 2025. С. 1134–1142. DOI: <https://doi.org/10.22455/978-5-9208-0822-6-1134-1142>.
13. Центр по охране и использованию памятников истории и культуры Тульской области. Ясная Поляна в годы Великой Отечественной войны. URL: <https://tula.rcfh.ru/presscenter/novosti/yasnaya-polyana-v-gody-velikoy-otechestvennoy-voyny/> (дата обращения: 20.10.2026).
14. Щеголева, М. И. Из дневника научной сотрудницы музея-усадьбы Л. Н. Толстого Марии Ивановны Щеголевой о разгроме Ясной Поляны в период оккупации. 18 декабря 1941 г. // Электронная библиотека исторических документов. URL: <https://www.docs.historyrussia.org/ru/nodes/370532-iz-dnevnika-nauchnoy-sotrudnitsy-muzeya-usadby-l-n-tolstogo-marii-ivanovny-schegolevoy-o-razgrome-fashistami-yasnoy-polyany-v-period-okkupatsii-18-dekabrya-1941-g> (дата обращения: 20.10.2026).
15. ЮНЕСКО. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 14 May 1954. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention> (дата обращения: 20.10.2026).

اظهارنامه‌ها

حمایت مالی: نویسنده برای انجام این پژوهش از هیچ منبع مالی خارجی حمایتی دریافت نکرده‌اند.

تعارض منافع: نویسنده اعلام می‌دارند که هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

دسترسی به داده‌ها: قابل اجرا نیست (مقاله‌ی مفهومی/نظری).

مشارکت نویسنده: تمامی مراحل پژوهش، شامل طرح‌ریزی و تدوین ایده اصلی، گردآوری و بررسی منابع، تحلیل داده‌ها، نگارش و بازبینی نهایی

مقاله، توسط محمد جواد پیکانی انجام شده است.